

JUDĖJIMO NEGALE TURINČIŲ MOTERŲ DALYVAVIMO PROFESINĖJE VEIKLOJE YPATUMAI

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas sdk@mruni.eu

Pateikta 2010 m. sausio 27 d.

Parengta spausdinti 2010 m. vasario 26 d.

Santrauka

Straipsnyje atskleidžiami judėjimo negalią turinčių moterų dalyvavimo profesinėje veikloje ypatumai, pagrindinį dėmesį sutelkiant į profesinio pasirengimo, dalyvavimo darbo veikloje, kvalifikacijos kėlimo aspektus. Pasirinktas kiekybinis tyrimas, apklausos raštu metodas naudojant klausimyną. Tyrime dalyvavo 125 judėjimo negalę turinčios darbingo amžiaus (nuo 18 iki 55 metų) moterys iš įvairių Lietuvos miestų ir rajonų. Tyrimu atskleista, kad dauguma moterų turėjo specialybę. Pagrindiniai tyrime dalyvavusių moterų specialybės įgijimo motyvai – integracijos į darbo rinką, socialinio dalyvavimo ir savirealizacijos siekis. Tačiau tik pusė moterų dirbo. Pagrindinės nedarbo, taip pat patirtų sunkumų ieškant darbo ir darbo vietoje priežastys yra objektyvios (negalė, nepritaikyta viešoji ir darbo aplinka, darbo vietų negalę turintiems asmenims stoka, socialinių tarnybų pagalbos, paramos stoka, tarpininkavimo, konsultavimo poreikis, nepakankamas informuotumas, mokymosi prieinamumo problemos, neigiamos darbdavių, aplinkinių nuostatos, didelis darbo tempas, krūvis, padidėjusi konkurencija darbo rinkoje) ir subjektyvios (profesinio pasirengimo ir kvalifikacijos trūkumas, nepasitikėjimas savimi, aktyvumo, iniciatyvumo, motyvacijos dirbti stoka, baimė būti atstumtam dėl negalios).

Pagrindinės sąvokos: judėjimo negalė, specialybės pasirinkimo motyvai, dalyvavimas darbo rinkoje, nedarbo veiksniai, kvalifikacijos kėlimas.

Įžanga

Darbo profesinė veikla – viena iš reikšmingiausių neįgaliųjų socializacijos prielaidų. Sėkmingai įvaldžius ir atliekant darbinę veiklą užtikrinamas ne tik ekonominis asmens savarankiškumas, bet ir galimybė realizuoti savo gebėjimų potencialą, ugdyti savivertės jausmą ir užimti adekvačią vietą sociumo struktūroje (Juodraitis, 2001). Darbo neturėjimas neigiamai veikia ne tik ekonominę, bet ir psichosocialinę asmens būseną, jo gyvenimo kokybę.

Pastaruoju metu siekiant didinti neįgaliųjų asmenų užimtumą, jų įsitraukimą į darbo rinką Lietuvoje nemažai daroma. Tam turi reikšmės priimti įstatymai (Neįgaliųjų socialinės integracijos (2005), Užimtumo rėmimo (2006), Lygių galimybių, Darbo vietų steigimo subsidijavimo (2006) ir kt.), rengiamos neįgaliųjų integracijos į darbo rinką programos, kuriose numatomos tikslinės priemonės, užtikrinančios bei palengvinančios neįgaliųjų asmenų įsitraukimą į darbo rinką. Tačiau nežiūrint visų pastangų, neįgaliųjų integracija į darbo rinką vyksta lėtai. Tyrimai rodo (Elijošius, 2001; Baranauskienė, 2003; Baranauskienė, Ruškus, 2004; Daugėla, 2004; Gailienė, 2006; Jurevičienė, Radzevičienė, 2009 ir kt.), kad tik nedidelė dalis neįgaliųjų dalyvauja darbo veikloje, dažniausiai asmenys, turintys nežymią negalę.

Užsienio šalių ir Lietuvos moksliniuose tyrimuose (Shakespeare, Watson, 2001; Thomas, 2002, 2004; Daugėla, 2004; Gailienė, 2006; Kaffemanienė, Vinikaitytė, 2007; Ruškus, Mažeikis, 2007; Radzevičienė, Juodraitis, Kazlauskas, 2005 ir kt.), analizuojančiuose neįgaliųjų nedarbą lemiančius veiksnius, skiriami *objektyvūs* (juridinė bazė, darbo rinkos priemonių sistemos trūkumas, demotyvuojanči darbingumo nustatymo ir neįgaliams skiriamų piniginių išmokų tvarka, neigiamos visuomenės,

darbdavių nuostatos neigaliųjų darbo atžvilgiu, reabilitacijos sistemos trūkumai, ribota darbo pasiūla neigaliesiems, darbdavių neįdiegti arba neefektyvūs skatinimo modeliai, įvairiapusės informacijos apie neigaliuosius stygius, sutrikimo pobūdis bei laipsnis ir kt.) ir *subjektyvūs veiksniai* (profesinio pasirengimo, kvalifikacijos, profesinės motyvacijos trūkumas, nepakankamas pasirengimas savarankiškai gyventi, nepasitikėjimas savimi, neadekvačios realybei negalės interpretacijos ir kt).

Tenka pastebėti, kad nors pastaruoju metu neigaliųjų asmenų integracijos į darbo rinką problemą tyrinėja nemažai Lietuvos mokslininkų, tačiau stinga tyrimų, analizuojančių negalę turinčių moterų padėtį Lietuvos darbo rinkoje. Vykstantis mokslinis diskursas rodo, kad negalę turinčių moterų įgalinimo, užimtumo, dalyvavimo darbo rinkoje problema yra ypač aktuali. Dėl tam tikrų socioekonominių ir sociokultūrinių sąlygų neigaliųjų moterų padėtis visuomenėje ir darbo rinkoje yra daug sudėtingesnė negu daugelyje Europos Sąjungos valstybių, taip pat per menkai išanalizuota bei nepakankamai įvertinta (Baranauskienė, Petrauskienė, Čepienė, 2007 ir kt.).

Tiriamą problemą apibūdina esminis klausimas: Kokia yra judėjimo negalę turinčių moterų profesinio pasirengimo, dalyvavimo darbo veikloje, profesinės kvalifikacijos kėlimo būklė?

Tyrimo objektas: moterų, turinčių judėjimo negalę, dalyvavimas profesinėje veikloje.

Tyrimo tikslas: atskleisti judėjimo negalę turinčių moterų dalyvavimo profesinėje veikloje ypatumus.

Tyrimo metodika

Tyrimo imtis. Tyrimas atliktas 2009 m. liepos–rugpjūčio mėn. Apklausai atlikti pasirinktas atsitiktinės tikslinės imties atrankos būdas. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – judėjimo negalė, darbingas amžius, darbingumo lygis.

Tyrimo dalyvavo 125 judėjimo negalę turinčios darbingo amžiaus moterys iš įvairių Lietuvos miestų ir rajonų (Alytaus, Elektrėnų, Jurbarko, Kauno, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Marijampolės, Mažeikių, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Raseinių, Skuodo, Šakių, Šalčininkų, Šiaulių, Šilalės, Širvintų, Tauragės, Trakų, Ukmergės, Utenos, Vilniaus). Respondenčių amžius – nuo 18 iki 55 metų. Dauguma tyrimo dalyvavusių moterų buvo nuo 30 iki 45 metų amžiaus. Daugiau nei pusės (64,4 proc.) moterų 30–55 proc. darbingumo lygis, o trečdalis (35,6 proc.) jis – 20–25 proc. Apklaustos metu profesiją buvo įgijusios 72,6 proc. respondenčių, tačiau darbą turėjo mažiau nei pusė (48,7 proc.) tyrimo dalyvių.

Tyrimo metodai. Empirinio tyrimo metodu pasirinkta apklausa raštu naudojant klausimyną. Klausimyną sudarė šie klausimų blokai: 1) socialinis-demografinis (respondenčių amžius, negalės atsiradimo laikas, darbingumo lygis, išsimokslinimas, gyvenamoji vieta); 2) profesinis pasirengimas (įgyta specialybė, specialybės pasirinkimo motyvai, priežastys, dėl kurių specialybės neįgijo); 3) dalyvavimas darbo veikloje (*darbo patirtis, nedarbo laikotarpis, nedarbą nulėmę veiksniai, darbo paieškos būdai, sunkumai, patirti ieškant darbo, sunkumai, patirti darbo vietoje*); 4) kvalifikacijos kėlimas (ar šiuo metu kelia ir ar ketina kelti savo profesinę kvalifikaciją, priežastys, skatinančios ir trukdančios kelti kvalifikaciją). Klausimyne vyravo uždaro tipo klausimai. Respondentės buvo prašomos pažymėti joms reikšmingus, klausimyne pateiktus atsakymų variantus.

Surinktų duomenų statistinė analizė buvo atlikta naudojant SPSS 12.0 programą. Duomenys analizuojami remiantis aprašomosios statistikos dydžiu – procentine išraiška.

Tyrimo rezultatai

Siekiant atskleisti judėjimo negalią turinčių moterų dalyvavimo profesinėje veikloje ypatumus pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į profesinio pasirengimo, dalyvavimo darbo veikloje, kvalifikacijos kėlimo aspektus.

Judėjimo negalią turinčių moterų profesinis pasirengimas. Specialybės įgijimas yra vienas iš dalyvavimą profesinėje veikloje lemiančių veiksnių. Neįgaliųjų nesėkmingo bandymo įsidarbinti priežastingumas labai dažnai yra susijęs su profesinio pasirengimo ir kvalifikacijos trūkumu.

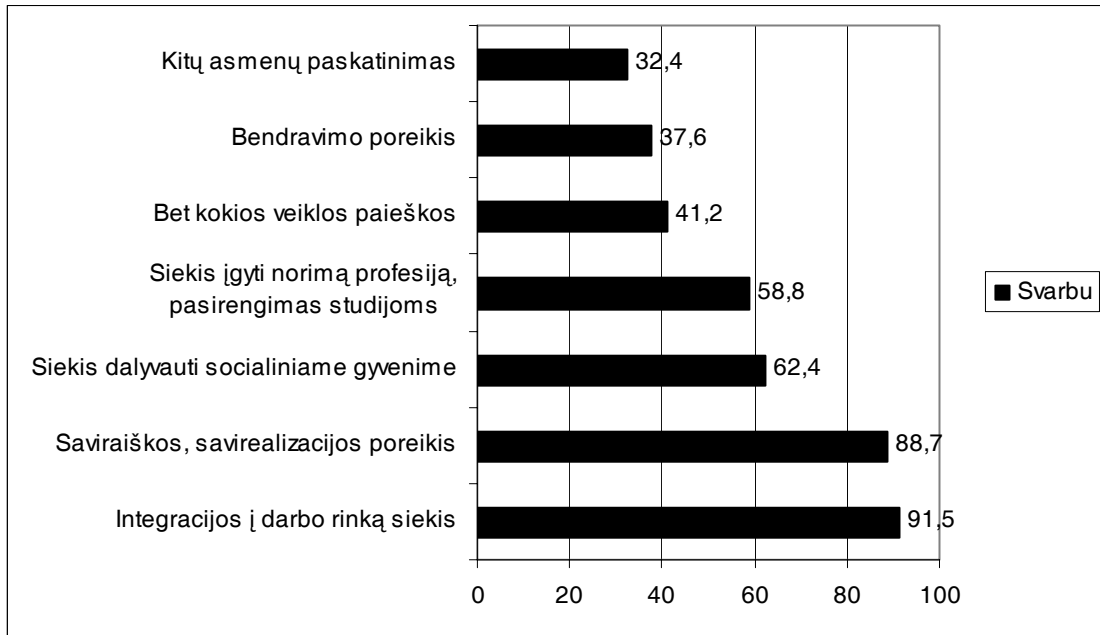
Siekiant atskleisti judėjimo negalią turinčių moterų profesinio pasirengimo ypatumus pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į *priežastis, paskatinusias moteris apsispręsti mokytis ir įgyti specialybę*, taip pat *kokią specialybę moterys yra įgijusios ir dėl kokių priežasčių jos neįgijo*.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad didžioji dalis (73,3 proc.) tyrimo dalyvavusių moterų įgijo specialybę, tačiau daugiau nei ketvirtadalis (26,74 proc.) jų specialybės neįgijo. Dauguma specialybės neįgijusių moterų teigė, kad joms įgyti ją sutrukdė bloga sveikata, lėšų stygius, nepritaikyta aplinka, prasti mokymosi pasiekimai mokykloje, informacijos stoka. Apie dešimtadalis (8,8 proc.) moterų nurodė

psichosocialines priežastis: nepasitikėjimą savimi, socialinio aktyvumo stoka, baimę, socialinės diskriminacijos patirtis.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad trečdalis (44,6 proc.) moterų specialybę įgijo aukštesnėse mokyklose, ketvirtadalis (26,4 proc.) – aukštosiose ir panašus skaičius profesinėse mokyklose. Keletas moterų (2,6 proc.) yra baigusios kvalifikacijos kursus. Šiuo metu mokosi tik keletas (3,4 proc.) tyrime dalyvavusių moterų: jos studijuoja aukštosiose mokyklose. Daugumos specialybės neįgijusių moterų – vidurinis ir daugiau nei trečdalis – pagrindinis išsimokslinimas. Iš įgijusių specialybę dauguma moterų turi vieną ir dešimtadalis (12,6 proc.) – dvi specialybes. Tyrimu atskleista, kad judėjimo negalią turinčių moterų įgytų specialybių spektras ganėtinai platus: psichologo, ekonomisto, vadybininko, dizainerio, sporto trenerio, žurnalisto, socialinio darbuotojo, pedagogo, bibliotekininko, inžinieriaus, buhalterio, agronomo, siuvėjo, masažuotojo, slaugytojo, kirpėjo, juvelyro ir kiti.

Tyrimu metu domėtasi, kokie motyvai paskatino moteris mokytis ir įgyti vieną arba kitą specialybę (1 pav.).

1 pav. Specialybės pasirinkimo motyvai (proc.)

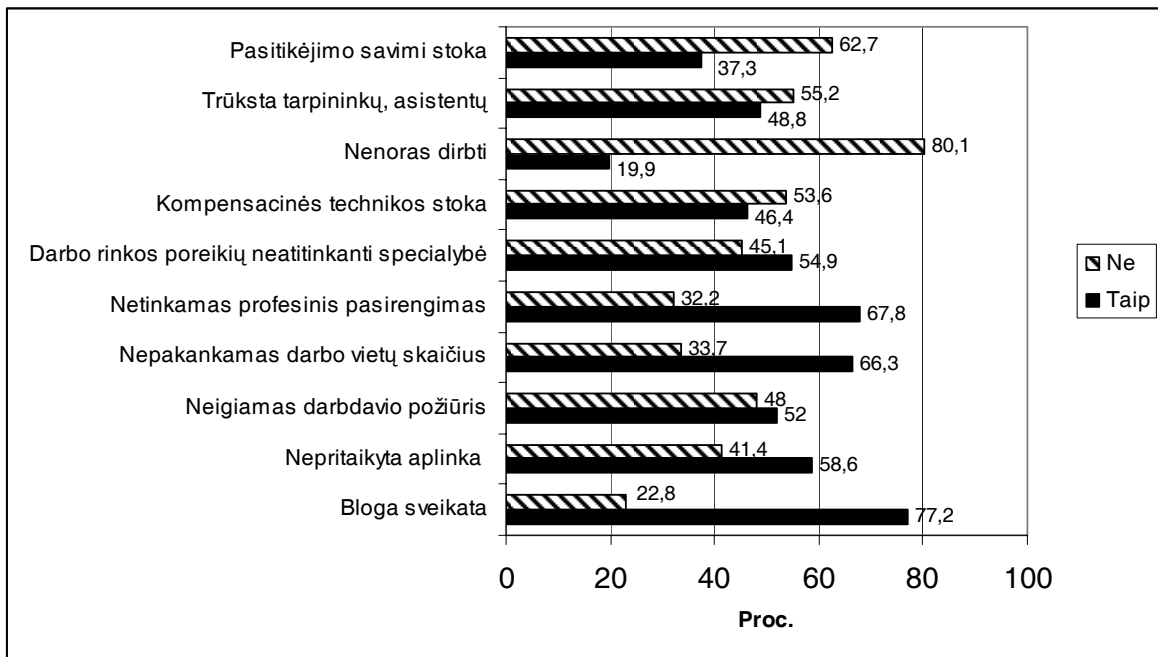
Duomenys rodo, kad daugumą (91,5 proc.) tyrime dalyvavusių moterų įgyti specialybę paskatino integracijos į darbo rinką siekis, tikėjimas, kad turint profesiją atsiras daugiau galimybių rasti darbą. Tai rodo, kad darbas judėjimo negalią turinčioms moterims yra svarbi vertybė. Taip pat paaiškėjo, kad daugumai (88,7 proc.) moterų svarbu įgyjant specialybę geriau save išreikšti. Be to, didžioji dalis (62,4 proc.) moterų studijas, specialybės įgijimą laiko svarbia socialinio dalyvavimo ir visaverčio integravimosi į socialinį gyvenimą priemone. Akivaizdu ir tai, kad daugiau nei pusė (58,8 proc.) tiriamųjų žinojo, kokią specialybę nori įgyti ir tam iš anksto rengėsi. Tai rodo, kad šios moterys turėjo kryptingą ir sąmoningą motyvaciją įgyti profesiją. Tačiau paaiškėjo ir tai, kad daugiau nei trečdalis moterų neturėjo aiškaus profesinio apsisprendimo, siekė įgyti specialybę dėl to, kad nenorėjo būti užsidariusios namuose, norėjo būti užsiėmusios, kažkur dalyvauti, patenkinti bendravimo poreikį, apsisprendimą įgyti profesiją paskatino kiti asmenys.

Judėjimo negalią turinčių moterų dalyvavimas darbo veikloje. Noras dirbti ir su juo susiję kiti poreikiai neįgyvendinami, jeigu nededama pastangų susirasti darbą ir jį išsaugoti. Labai svarbus sėkmingo įsidarbinimo veiksnys – asmeninis žmogaus iniciatyvumas, aktyvumas.

Siekiant atskleisti judėjimo negalią turinčių moterų dalyvavimo darbo veikloje ypatumus analizės objektu buvo pasirinkti šie aspektai: kiek moterų dirba, kiek nedirba, nedirbančių moterų nedarbo trukmė ir nedarbo priežastys, kokie dirbančių ir nedirbančių moterų darbo paieškos būdai, sunkumai patirti ieškant darbo, sunkumai patirti darbo vietoje.

Atlikus tyrimą buvo atskleista, kad beveik pusė (49,6%) jame dalyvavusių respondenčių dirba ir pusė (50,4%) – nedirba. Dauguma nedirbančių moterų nurodė, kad jos nedirba daugiau nei 5 metus ir 2–4 metus.

Kadangi nemažas skaičius (60 iš 117) moterų nedirba, svarbu buvo išsiaiškinti, kokios yra jų nedarbo priežastys (2 pav.).

2 pav. Nedarbančių moterų nedarbo priežastys

Daugiausia (77,2 proc.) nedirbančių respondentų teigė, kad jų nedarbo priežastis yra prasta sveikata. Vyrauja nuostata, kad dažniausiai įdarbinamos lengvesnes negales turinčios moterys. Daugiau nei du trečdaliai moterų nurodė nepakankamą profesinio pasirengimo lygį ir darbo vietų fizinę negalią turintiems asmenims stoką. Taip pat daugiau nei pusė tyrimo dalyvių pažymėjo, kad turima profesija neatitinka darbo rinkos poreikių, vyrauja neigiamas darbdavių požiūris, joms nėra pritaikyta darbo aplinka, o apie pusė jų pasigenda tarpininko pagalbos susirandant darbą. Daugiau nei trečdalis moterų nurodė ir subjektyvias nedarbo priežastis: nepasitikėjimą savimi, o apie penktadalis pažymėjo, kad joms trūksta iniciatyvos, aktyvumo ir keletas nurodė, kad jos nenori dirbti.

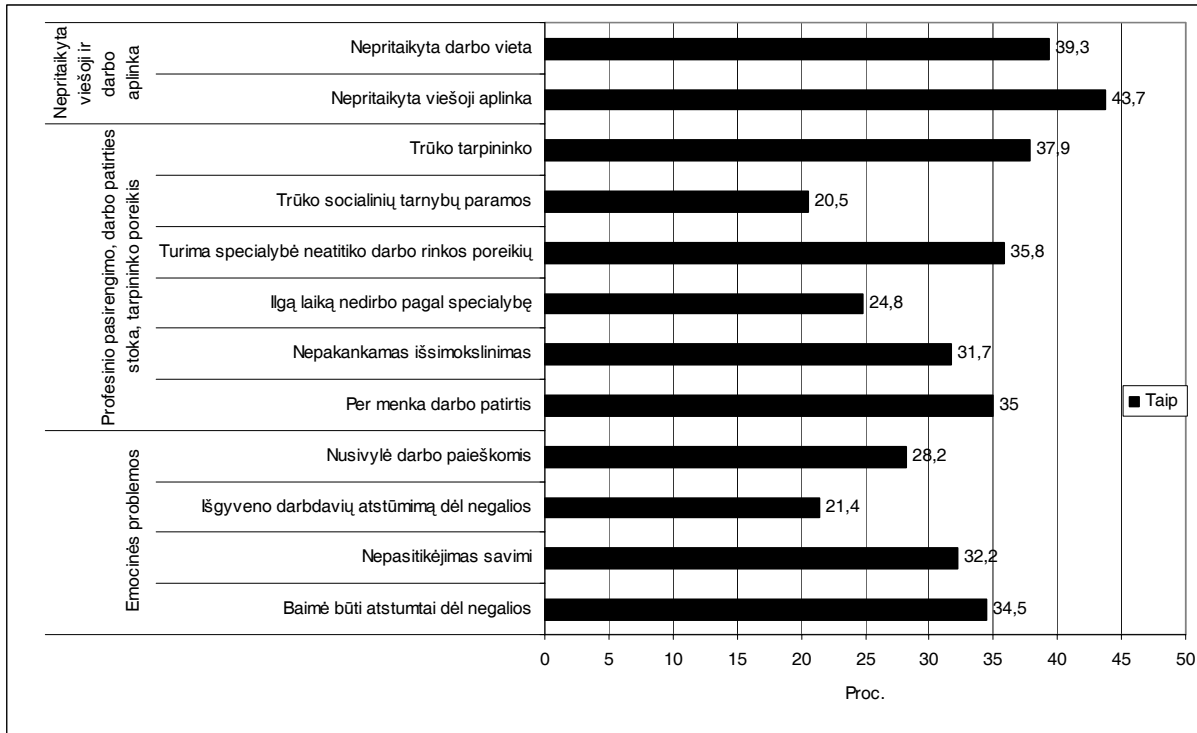
Tyrimo metu aiškintasi, kiek kartų judėjimo negalę turinčios bedarbės moterys bandė įsidarbinti. Paaiškėjo, kad dauguma jų bandė įsidarbinti tik 1–2 kartus. Taip pat tyrimu buvo atskleista, kad moterys, kurių darbingumo lygis mažesnis, yra pasyvesnės ieškoti darbo. Galima manyti, kad gaudamos pašalpas kai kurios jų neturi paskatų dirbti. Kita vertus, esant paternalistinei socialinės paramos sistemai, neturinčiai tikslingos neįgaliųjų aktyvinimo ir įgalinimo strategijos, neįgalus asmuo praranda motyvaciją dirbti ir tampa pasyviu bedarbiu, kuriam integruotis į darbo rinką dar sunkiau (Acienė, Vaičekauskaitė, 2008).

Kai kurios moterys nurodė, kad jos nepasitiki savo gebėjimais, mano, jog jos yra nekompetentingos konkurencingoje darbo rinkoje, todėl pasyviai ieško darbo. Dalis jų įsitikinusi, kad neverta ieškoti darbo, nes ir taip šalyje didelė bedarbystė. Toks požiūris menkina asmens ryžtą dirbti ir savo profesinių gebėjimų vertinimą.

Tyrimo metu buvo domėtasi moterų (dirbančių ir nedirbančių) darbo paieškos būdais. Duomenys parodė, kad trečdalis moterų ieškodamos darbo kreipėsi į darbo biržą ir tiesiogiai į darbdavius, dalyvavo neįgaliųjų profesinės reabilitacijos programose, mokymuose. Panašus skaičius respondentų darbo ieškojo skelbimuose, klausdamos pažįstamų asmenų. Apie dešimtadalis moterų nurodė, kad jos kreipėsi į neįgaliųjų organizacijas. Labai maža dalis (apie 3 proc.) respondentų ieškodamos darbo kreipėsi į *Neįgaliųjų verslo plėtros bendriją, naudojami atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema (AIKOS) internete. Niekur neieškojo darbo 8,2 proc. respondentų. Nei viena jų nesikreipė į Karjeros planavimo centrą, nebandė įkurti privataus verslą.* Tai rodo, kad moterys renkasi tradicinius darbo paieškos būdus: kreipiasi tiesiogiai į galimus darbdavius, į darbo biržą, į pažįstamus asmenis, ieško darbo pagal skelbimus. Todėl galima manyti, kad respondentės arba mažai žino apie alternatyvias darbo paieškos tarnybas, arba negeba pasinaudoti naujais efektyvesniais darbo paieškos būdais. Taip pat svarbu skatinti neįgaliųjų verslumą, ugdyti jų verslumo gebėjimus. Kol kas neįgaliųjų verslumo

gebėjimų ugdymas, verslo kūrimo skatinimas yra neišnaudota galimybė plėtoti neįgaliųjų profesinę karjerą (Ruškus, 2008).

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti judėjimo negalią turinčių moterų *patirtus sunkumus ieškant darbo*. Buvo nustatytos šios darbo paiešką apsunkinančių problemų grupės: emocinės problemos, profesinio pasirengimo, darbo patirties stoka, tarpininko trūkumas, nepritaikyta viešoji ir darbo aplinka (3 pav.).

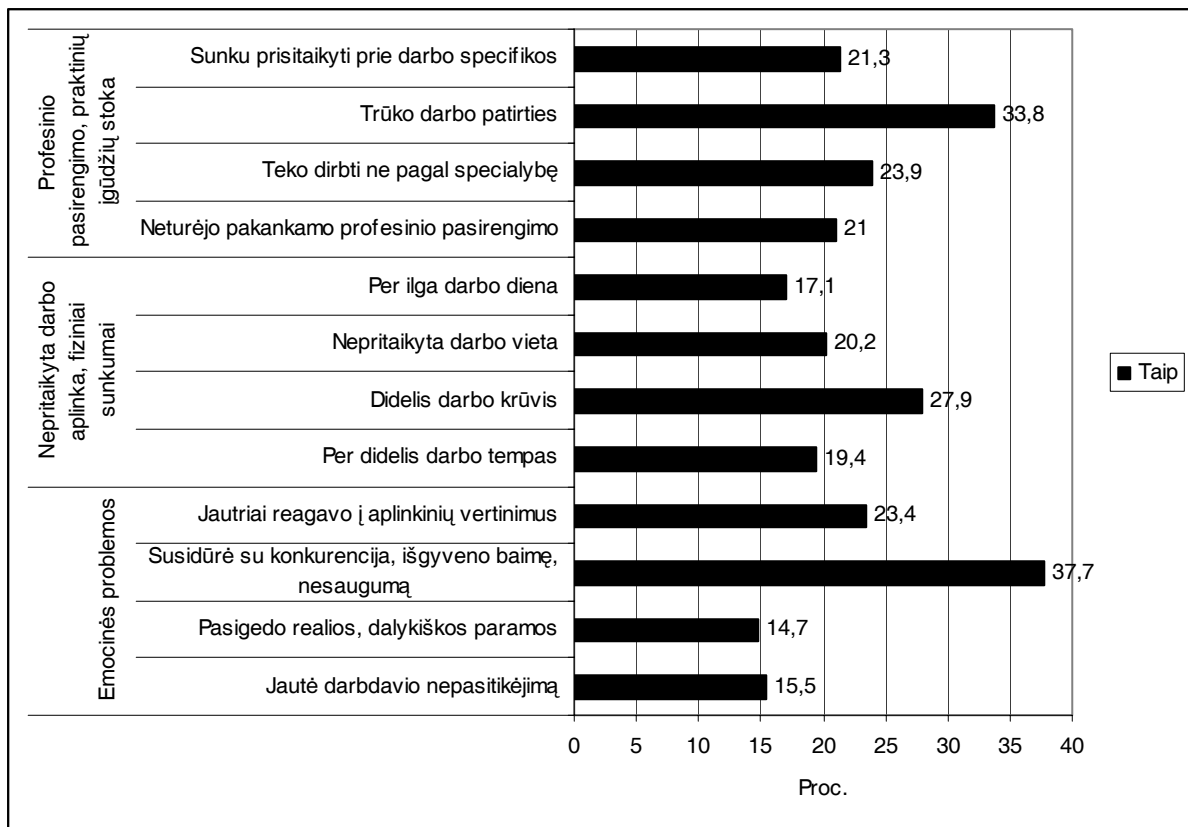
3 pav. Judėjimo negalią turinčių moterų patirti sunkumai ieškant darbo

Tyrimo duomenys atskleidė, kad trečdalis moterų ieškodamos darbo bijojo būti atstumtos dėl negalios, jautė nepasitikėjimą savimi. Paaiškėjo, kad penktadalis moterų dėl negalios patyrė diskriminaciją: dėl įrašo nedarbingas, iš dalies darbingas, gali dirbti 3–5 valandas ir kita; darbdaviai nenori priimti į darbą. Taip pat apie trečdalis (28,2 proc.) respondentėjų pažymėjo, kad jos nusivylė darbo paieškomis: bijojo eiti pas darbdavius, nes manė, kad vėl nepriims dėl negalios, pavargo ieškoti darbo, nuleido rankas ir kita. Viena vertus, I. Gailienės nuomone (2006), standartiniai medikų įrašai dažnai atlieka „meškos paslaugą“ norintiems įsidarbinti neįgaliesiems. Kita vertus, įsidarbinant gali turėti įtakos, kaip patys neįgalieji darbdaviams geba prisistatyti, parodyti savo kompetencijas.

Atlikus tyrimą atskleista, kad kita rimta kliūtis ieškant darbo – netinkamas profesinis pasirengimas, menka darbo patirtis, tarpininkų poreikis. Daugiau nei trečdalis respondentėjų nurodė, kad joms sunku buvo susirasti darbą dėl menkos darbo patirties, jų turima specialybė neatitiko darbo rinkos poreikių, trūko tarpininkų, kurie padėtų įsidarbinti. Verta atkreipti dėmesį į tai, jog daugiausia moterų nurodė, kad rimta kliūtis ieškant darbo yra nepritaikyta viešoji (43,7 proc.) ir darbo aplinka (39,3 proc.).

Tyrimo metu domėtasi, *kokių problemų darbo vietoje patiria dirbančios moterys*. Problemos buvo suskirstytos į šias grupes: emocinės problemos, profesinio pasirengimo, praktinių įgūdžių stoka, nepritaikyta darbo aplinka, fiziniai sunkumai. Nors tyrimu buvo atskleista, kad daugiau nei pusė moterų minėtų sunkumų nepatyrė, tačiau apie trečdalis respondentėjų juos vis dėlto patyrė (4 pav.).

Gauti duomenys atskleidė, kad daugiau nei trečdalis moterų (34,7 proc.) darbo vietoje susidūrė su konkurencija, išgyveno baimę, nesaugumą. Penktadalis (23,4 proc.) respondentėjų nurodė, kad jos jautriai reagavo į aplinkinių neadekvačius vertinimus, o daugiau nei dešimtadalis jautė darbdavio nepasitikėjimą (15,5 proc.), pasigedo realios, dalykiškos paramos (14,7 proc.). Paaiškėjo ir tai, kad trečdaliui (33,8 proc.) moterų trūko darbo patirties, o beveik ketvirtadaliui (23,9 proc.) jų teko dirbti ne pagal specialybę. Taip pat penktadalis moterų nurodė, kad pradėjusios dirbti neturėjo pakankamo profesinio pasirengimo (21,0 proc.), buvo sunku prisitaikyti prie darbo specifikos (21,3 proc.).

4 pav. Judėjimo negalią turinčių moterų darbo vietoje patirti sunkumai

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad daugiau nei ketvirtadaliui (27,9 proc.) moterų per sunku dirbti dėl didelio darbo krūvio. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad apie penktadalis moterų (20,2 proc.) kaip svarbų kliuvinį nurodė nepritaikytą darbo vietą, 19,4 proc. – per didelį darbo tempą, o 17,1 proc. – per ilgą darbo dieną. Tai rodo, kad nepaisant gerų iniciatyvų padėti neįgaliesiems integruotis darbo rinkoje, realiai egzistuoja nemažai kliūčių, dėl kurių neįgalieji patiria nemažai sunkumų ir ieškodami darbo, ir darbo vietoje.

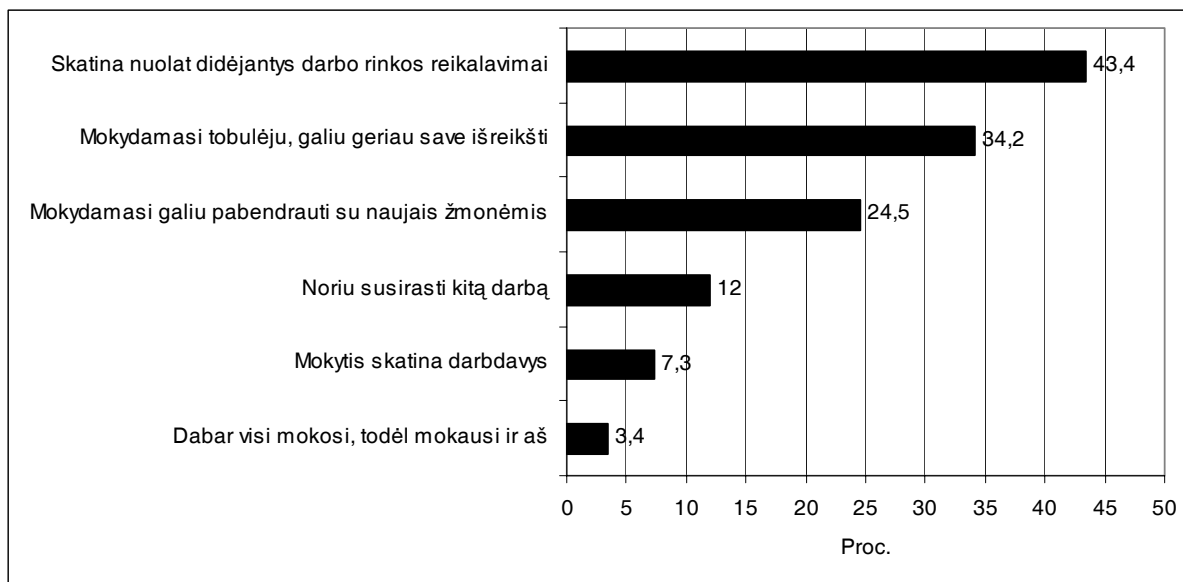
Kvalifikacijos kėlimas. Tyrimo metu buvo domėtasi, ar siekdamas pagerinti savo sąlygas darbo rinkoje judėjimo negalią turinčios moterys kelia arba ketina kelti *profesinę kvalifikaciją*. Tyrimas parodė, kad tik nedidelė dalis (16,3 proc.) respondenčių tyrimo metu kėlė kvalifikaciją, persikvalifikavo: 3,4 proc. jų mokėsi aukštosiose mokyklose, 12,9 proc. lankė įvairius kvalifikacinius kursus. Pasidomėjus, ar moterys ketina kelti savo profesinę kvalifikaciją, paaiškėjo, kad pusė (52,9 proc.) jų – ketina, daugiau nei ketvirtadalis (26,6 proc.) – tokių ketinimų neturi, o apie penktadalis (20,5 proc.) – nežino.

Respondentės, keliančios arba ketinančios kelti kvalifikaciją, nurodė šias priežastis, skatinančias jas tą daryti (5 pav.):

Duomenys rodo, kad dauguma moterų nurodė, jog kelti kvalifikaciją jas skatina nuolat didėjantys darbo rinkos reikalavimai, taip pat siekis tobulėti, išreikšti save, praplėsti bendravimo ratą. Nedidelė dalis respondenčių nurodė, kad kelti kvalifikaciją jas skatina darbdaviai.

Tyrimo metu domėtasi, dėl kokių priežasčių dalis moterų neketinama kelti kvalifikacijos. Tyrimo duomenys atskleidė, kad daugumai (21,4 proc.) moterų atrodo, jog mokytis per vėlu dėl priešpensinio amžiaus, o 15,4 proc. nurodė, kad joms per sunku mokytis, panašus skaičius (14,7 proc.) teigė, kad trūksta lėšų. Taip pat paaiškėjo, kad dalis moterų nepasitiki savo gebėjimais (8,7 proc.), daliai neprieinamos mokymosi sąlygos (7,8 proc.), sudėtinga suderinti mokymąsi, darbą ir šeimos problemas. Dalis moterų (7,8 proc.) nurodė, kad jos geba dirbti be papildomo pasirengimo.

Be to, tyrimu buvo atskleista, kad kvalifikaciją ketina kelti daugiau dirbančios nei nedirbančios moterys. Daugiau nedirbančių, judėjimo negalią turinčių, moterų nei dirbančių pripažįsta, jog neturi galimybės kelti profesinės kvalifikacijos. Nedirbančios moterys, neturėdamos finansinių, praktinių galimybių ir tiesioginių paskatų profesionaliai tobulėti, sumažina savo galimybes darbo rinkoje (Jurevičienė, Radzevičienė, 2009). Tuo tarpu dirbančios moterys, turėdamos darbą ir tiesioginių paskatų tobulintis, pagerina savo sąlygas darbo rinkoje.

5 pav. Priežastys, skatinančios kelti kvalifikaciją (proc. nuo nurodžiusių, kad kelia arba ketina kelti kvalifikaciją, N=63)

Išvados

1. Dauguma tyrime dalyvavusių judėjimo negalę turinčių moterų yra įgijusios specialybę: daugiau nei trečdalis specialybę įgijo aukštesnėse, daugiau nei ketvirtadalis – aukštosiose ir panašus skaičius – profesinėse mokyklose. Pagrindiniai specialybės įgijimo motyvai – integracijos į darbo rinką, socialinio dalyvavimo ir savirealizacijos siekis. Tačiau daugiau nei ketvirtadalis moterų specialybės neįgijo, nurodymas, kad tą joms padaryti sutrukdė prasti mokymosi pasiekimai mokykloje, bloga sveikata, lėšų stygius, nepritaikyta aplinka, socialinio aktyvumo stoka, socialinės diskriminacijos patirtys.

2. Pusė tyrime dalyvavusių moterų neturėjo darbo. Pagrindinės nedarbo priežastys: prasta sveikata, nepakankamas profesinio pasirengimo lygis, stoka darbo vietų fizinę negalę turintiems asmenims, neigiamas darbdavių požiūris, nepritaikyta darbo aplinka, trūksta tarpininko pagalbos susirandant darbą, nepasitikėjimas savimi, iniciatyvumo, aktyvumo stoka.

3. Judėjimo negalę turinčių moterų patirtų sunkumų priežastys, susirandant darbą bei darbo vietoje, yra ir objektyvios, ir subjektyvios. Pagrindinės objektyvios priežastys: nepritaikyta viešoji ir darbo aplinka, socialinių tarnybų pagalbos, paramos stoka, tarpininkavimo, konsultavimo poreikis, neigiamos darbdavių, aplinkinių nuostatos, didelis darbo tempas, krūvis, padidėjusi konkurencija darbo rinkoje. Subjektyvios nedarbo priežastys: profesinio pasirengimo ir kvalifikacijos trūkumas, nepasitikėjimas savimi, aktyvumo bei motyvacijos dirbti stoka, baimė būti atstumtam dėl negalios.

4. Svarbia kliūtimi integruojantis į darbo rinką nemaža dalis moterų nurodė profesinio pasirengimo, kvalifikacijos trūkumą. Siekdamas pagerinti savo padėtį darbo rinkoje pusė tyrime dalyvavusių moterų ketina kelti kvalifikaciją. Dauguma moterų nurodė, jog jas kelti kvalifikaciją skatina nuolat didėjantys darbo rinkos reikalavimai, taip pat siekis tobulėti, išreikšti save, praplėsti bendravimo ratą; jas skatina tai daryti darbdaviai. Kita vertus, daugiau nei ketvirtadalis moterų neturėjo ketinimų kelti kvalifikaciją, nurodymas, kad joms mokytis jau per vėlu, sunku mokytis, mokymuisi trūksta lėšų, sudėtinga suderinti mokymąsi, darbą ir šeimos problemas, nepasitiki savo gebėjimais, geba dirbti be papildomo pasirengimo.

Literatūra

1. Acienė, R.; Vaičekauskaitė, R. Žmonių su negale dalyvavimo darbo rinkoje problema socialinės atskirties kontekste. *Tiltai*. 2008, 8(44):30–40.
2. Baranauskienė, I. Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003.
3. Baranauskienė, I.; Ruškus, J. Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004.

4. Daugėla, M. Žmonių, turinčių sunkią fizinę negalę, darbinė veikla ir ją įgalinantys resursai. Socialinė parama neįgaliesiems įdarbinimo situacijoje. Mokslinės praktinės konferencijos pranešimų medžiaga. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2004, p. 65–47.
5. Elijošius, E. Profesinis orientavimas socializacijos procese. Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2001, p. 28–31.
6. Gailienė, I. Negalę turinčių asmenų subjektyvieji nedarbo faktoriai: darbo motyvacijos aspektas. *Specialusis ugdymas*. 2006, 2(15): 135–146.
7. Juodraitis, A. Neįgaliųjų jaunuolių integracijos determinančių sąveikos problemos. Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2001, p. 35–42.
8. Jurevičienė, M.; Radzevičienė, L. Neįgaliųjų dalyvavimo darbo rinkoje motyvacijos prielaidos: įsadarbinimo galimybių vertinimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2009, 1(22): 103–108.
9. Kaffemanienė, I.; Vinikaitytė, J. Judėjimo negalę turinčių asmenų profesinė motyvacija ir subjektyviai suvokiami (ne)sėkmingos integracijos į darbo rinką veiksniai. *Specialusis ugdymas*. 2007, 2(17): 145–156.
10. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 83-1983.
11. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 73-2762.
12. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymas Nr. A1-222 „Darbo vietų steigimo subsidijavimo sąlygų ir tvarkos aprašas“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 86-3381.
13. Radzevičienė, L.; Juodraitis, A.; Kazlauskas, A. Visuomenės požiūris į sutrikusios psichikos suaugusiųjų darbinis gebėjimus. *Specialusis ugdymas*. 2005, 1(12): 130–136.
14. Ruškus, J.; Mažeikis, G. Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirtis ir galimybių Lietuvoje refleksija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
15. Ruškus, J. Neįgaliųjų profesinė karjera ir jos projektavimas: būklė ir galimybės. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. 2008, 15: 159–166.
16. Shakespeare, T.; Watson, N. The social model of disability: an outdated ideology? *Research in Social Science and Disability*. 2001, 2: 9–28.
17. Thomas, C. Disability theory: key ideas, issues and thinkers. *Disability Studies Today*. eds. Barnes C., Oliver, L. Barton M. London: Polity, 2002, p. 38–57.
18. Thomas, C. How is disability understood? *Disability & Society*. 2004, 19(6): 569–583.

THE PARTICIPATION OF WOMEN WITH MOTION DISABILITY IN PROFESSIONAL ACTIVITIES

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolas Romeris University

Summary

The article analyzes the peculiarities of the participation of women with motion disability in professional activities. The article concentrates on professional preparation, integration into the labour market and improving qualification. The method of written inquiry (the instrument—a questionnaire) was used. 125 women with motion disability between the working ages of 18 and 55 participated in the study. The research took place in 2009. The results showed that most of the respondents had a profession. The main motives of women for acquiring a profession and improving qualification were integration into the labour market and society, and self-realization. However, only half of the women had a job. The main factors for unemployment and difficulties experienced in the labour market fell into two groups: objective factors (social policy of the state; economic situation; disability; unequipped environment; insufficient work places in the labour market for people with motion disability; lack of social services support; lack of mediation, consulting and information; negative attitudes of employers and society; rapid pace of work) and subjective factors (lack of professional competencies; low self-esteem; lack of initiative, personal effort and motivation to work and improve qualification).

Keywords: motion disability, professional motivation, integration into labour market, factors of unemployment, updating qualification.

Padėka: Vaivai Karalienei, socialinio darbo magistrei, už pagalbą vykdant tyrimą.